

Költő és olvasója

A Kritika című folyóirat 1973. februári számában Baranyi Ferenc tollából „A költő a dolgozók szemében” címmel tanulmányos eszme-futtatást közöl, elsősorban az író-olvasó találkozók alkalmával elhangzott kérdésekre építve fejtegetéseit. Baranyi nemcsak az alkotó és közönség kapcsolatára tér ki, hanem igen helyesen, látja a költők felelősségét olyan szempontból is, hogy egy-egy találkozón missziós népművelő feladatot is el kell látniuk, hogy a szépre szomjas dolgozókat el tudják vezetni a szépség, a művészi kifejezés szeretetéhez.

Baranyi tudja, hogy – Babits szavaival élve – a dolgozóknak egy kicsit meg kell tanulniuk „versül”, hogy értsék az alkotót, hogy meg tudják különböztetni a tartalmas modernséget a sokszor szelámszerű modernkedéstől.

Az alkotó soha nem azzal a szándékkal ír, hogy a fiókot gazdagítsa, hanem befogadókat, hasonló érző embereket képzelt el, akik tovább éltek a gondolatot, a maguk gazdagítására fordítják és ezzel szolgálják minden igazi költő titkos vágyát is, hogy hangjukat „zengjék vissza az időnek bércei, a századok.”

Csak egy menthetetlenül elidegenkedett korszakban születhetnek meg olyan nyilatkozatok, mint Schönbergnek, a modern muzsika egyik jelesének a kijelentése, miszerint számára a közönség csak mint természetelt akusztikai közeg jelent valamit. A mi korszakunk Kosztolányi vallomását tekinti igaznak, a műalkotás csak „egy másik lélekben ébred életre. A könyvet mindig ketten alkotják: az író, aki írta, és az olvasó, aki olvassa.”

Marx Károly minden emberi alkotásnak legfőbb értékeként jelölte meg azt a gyönyörűséget, amely abból a tudatból származik, hogy a munkával emberi szükségletet elégítünk ki. „Az én individuális létem kifejezése közben közvetve a Te léted kifejezését is megalkotom, vagyis individuális tevékenységemmel legigazibb emberi lényemet – közösségi lényemet – erősítettem.”

Marx utal arra is, hogy minden emberben szükséges a művészi érzék bizonyos fokú fejlettsége, és hisz is abban, hogy ez minden emberben ki is fejleszthető. „Csak az emberi természet objektumokban kifejtett gazdagságában születik meg a szubjektív emberi érzékek gazdagsága és jön létre a muzikális fül, a formszépségeket meglátó szem, szóval az emberi élvezetekre képes érzékek.”

A közművelődésnek ezt az érzéket kell a kialakulásában segíteni, de világosan kell látnunk azt is, hogy ezt passzív műveléssel nem lehet sikeresen szolgálni. Az igazi művelésnek éppúgy előfeltétele, mint következménye a művészeti tevékenység, az aktivitás bizonyos színvo-

nala. De fordítva is igaz; művészi élmények nélkül mindenféle esztétikai alkotó és újraalkotó tevékenység öncélúvá, üres formalizmussá válik. A kettős feladatot csak tervszerű, folyamatos neveléssel érhetjük el. Nem reménytelen célkitűzés ez, hisz a harmonikusan, sokoldalúan fejlett ember személyiségjegyeinek kialakításában az esztétikai nevelésnek éppen az ember többre törekvését kell jól kihasználnia. A közönséget is nevelni kell a művelzésre, mint ahogy Lenin feladatul hagyta: „a művészetnek a tömegek érzéseit, gondolkodását és akaratát kell összefognia, a tömegeket kell felemelni. Bennük kell a művészt felébresztenie és kifejeznie...”

Lukács György „A művészet jövője” című tanulmányában írja: „A tudomány arra törekszik, hogy az embert mint hibaforrást kikapcsolja, megbízhatatlan érzékszerveit műszerekkel kiszorítsa, általános és objektív törvényszerűségeket matematikai formulákban ábrázoljon. A művészet arra törekszik, hogy a valóság teljességét közvetítse az embernek mint egésznek, tehát érzékszervei, értelme és képzelete számára. A tudományos formulában a megfigyelő nincsen jelen, a műalkotásban az a személy, aki megkísérli a valóság ábrázolását, ennek a valóságnak lényeges mozzanata. A tudományon az ember kívül áll, a művészetben benne. A tudomány világismerés, a művészet mindenekelőtt világ-megélés.”

A művészeti nevelésben óriási feladatai vannak az iskolai oktatás mellett az ismeretterjesztésnek. Az utóbbi években igen sokan pesszimiztikus hangokat hallattak a hagyományos ismeretterjesztési formák létjogosultságával kapcsolatban. Kialakult egy olyan felfogás, hogy csak rendszeres, kerek egésznek nyújtó ismeretterjesztő formáknak van értelmük, mert egy-egy egyedi előadás, legyen az akár a legmagasabb szintű is, nem járhat komoly eredménnyel, hatása elvész, nem indít meg további erjedési folyamatot.

Két évtizedes népművelői tapasztalatom ennek az ellenkezőjét bizonyítja. Egy-egy évforduló, egy-egy életpálya bemutatása további erjesztési folyamat megindítója lehet. És ahol az előadónak sikerült a témán keresztül önmagát is elfogadtatni, megszerettetni, ott igenis van folytatás, feltámad az igény és mi tudjuk, hogy az a bizonyos étvágy evés közben szokott feltámadni.

Az író-olvasó találkozók is egy megnyilvánulása lehetnek az irodalmi ismeretterjesztésnek. De csak ott és akkor, ahol és amikor megfelelően elő is vannak készítve. Baranyi Ferenc fejtegetései pedig arról vallanak, hogy az adott esetekben nemcsak és elsősorban nem a hallgatóság járatlanságában volt a hiba, hanem a nem kellő előkészítésben.

Az alkotóművészeket bizonyos nimbusz övezi, ha nem is mindig csudabogarat, de mindenesetre olyan embert látnak bennük, akik szellemi magasokban élnek. Lehet-e csodálkozni, ha kinkeservesen indul meg a beszélgetés és a feltett kér-

dések legtöbbször banálisak, nem lépnek túl a kuriózumok keresésén. Maguknak az íróknak is kellemetlen természetesen, hogy olyan közegben ünnepeljenek, ahol jószerivel azt se tudták addig, hogy a világon van. Nem kellene megengedni, hogy csak azért, mert a költészet napja vagy éppenséggel az ünnepi könyvhét eseményei zajlanak, mindenütt és mindenáron író-olvasó találkozó legyen. Csak ott és akkor, ha a tényleges érdeklődés megvan, s ezt az érdeklődést tervszerűen előkészítették. De még ebben az esetben is eredményesebb lehet a találkozó, ha nem az íróknak kell önmagát dicsérnie, hanem van – és erre a feladatra minden, hivatását szerető magyartanár alkalmas – egy bemutató, aki ismerteti az író pályafutását, értékeli tevékenységét és eleve irányt szab a kérdéseknek. Ebben az esetben nem csapongnak a kérdések a kedvenc ételektől a műalkotás titkáig, kialakulhat egy valóságos kép a mai magyar irodalomról.

De nemcsak az író-olvasó találkozók, e ritka és – tudjuk, falusi művelődési otthonaink anyagi viszonyai között – nem is olcsó lehetőségei vannak az irodalmi izlés nevelésének. A tömegkommunikációs eszközök térhódítása csak látszólagosan adott mindenkinek azonos lehetőséget a lépéstartásra. A néző művészi befogadó képessége fejlettségétől függően többet vagy kevesebbet fog ugyanabból a produkcióból magábatogadni. De előfordulhat az is, hogy a helytelen felfogás, a nem kellő megértés következtében nem vonzani, hanem taszítani fogja a látott vagy hallott alkotás. Különösen a nehezebb, mélyebb elemzést igénylő darabok esetében érdemes ezekre is felkészíteni a nézőket. E sorok írója már volt előadó kis községekben, ahol Shakespeare munkásságát azért kellett ismertetni, mert az előadás után bemutatóra került a Hamlet. Ugyanakkor, különösen klubfoglalkozások során termékeny vitát válthat ki egy-egy – akár közösen, akár külön-külön látott – alkotás is. A televízió jóvoltából rendelkezünk immár országos színházzal. Madách halhatatlan művét, a Tragédiát így egyszerűen annyian tekinthették meg, mint kilencvenesztendősi színházi pályafutása alatt együttvéve. Élnünk kell a lehetőséggel, hogy ne csak láthassa, hanem értse is mindenki, a cselekményen kívül lássa a mű filozófiai mélységeit és élvezze a színészi újraalkotás nagyszerű folyamatát is.

A munkásosztály műveltségi szintjének emelése központi feladatunk. A szocialista brigádmozgalmak kulturális célkitűzései jó alapot nyújtanak az irodalmi műveltség emeléséhez is. Az olvasómozgalmakba való bekapcsolódás, a közös színház- és tárlatlátogatások már eddig is jól bevált formái voltak a jó közösségeket szorosabbra fűző művészi nevelésnek is.

Egyet mutatóba személyes élményeim közül

A nagybányai Bányász Művelődési Otthon vezetősége például úgy kíván segítséget nyújtani a vele szocialista szerződést kötött brigádoknak is, hogy a művész-mű-közönség hármasságát elevebbé teszi. Már eddig is voltak olyan próbálkozásaik, amelyek során írókat, művészeket vittek le az üzemekbe, bányai munkahelyekre, de ezeknek elsősorban az alkotók elevebb valóságkapcsolata volt a céljuk. Most a művészi alkotások jobb megismerése, az új művészeti irányzatok megkedveltetése, s ezek értő élvezésének a megteremtése a cél.

Első próbálkozásként mai magyar irodalmunk néhány kérdésének megvitatása került napirendre, olyan megoldásban, hogy egy közös olvasmányélmény kapcsán vitatták meg a résztvevők a kérdéseket. Szóba kerültek olyan kérdések, mit is értünk új magyar irodalmon: hogy ez nem pusztán stílus vagy szerkezet kérdése, hanem elsősorban társadalmi át-

lakulásunkból sarjadó eszmék jelenlétét igényli. Beszéltek arról, hogy rendkívül gyorsan változó, alakuló világunkban milyen nehézséget jelent az íróknak a kor ellentmondásai között a valóság ábrázolása. Milyen kötelezettségeket ró az íróra az embernek olyan ábrázolása, „ahogy jön a tegnaptól és megyen a holnap felé”.

A nagyon eleven vitában résztvevő munkások joggal kifogásolták, hogy újabb irodalmunkban erősebb hangot kapnak a hibák, mint a meglévő pozitívumok. A gyakran fellelhető úrhatnamság, a kispolgári magatartás makacsul továbbélő megnyilvánulásai mellett ábrázolja a ma irodalma azt az erőt, amely törvényszerűen – előbb vagy utóbb, de – végső győzelmet arat ezek felett. Élénk vita alakult ki arról, is, helyes-e az az egyre gyakrabban jelentkező ábrázolásmód, hogy az írók nyitva hagyják a vitás kérdéseket, az olvasókra bízzák, hogy erkölcsi ítéletüket megfogalmazzák.

A vitázók helyes érzékkel az írói világot saját mindennapi életükkel szembeállították és ebből vonták le a következtetést, hogy a szocialista tudat kialakítása nem könnyű feladat. Akárcsak a társadalom fejlődésének, ennek is vannak törvényszerűségei. Marx írta a Tökében: „Egy társadalom még ha nyomára jött is mozgása természeti törvényének ... természetes fejlődési szakaszokat sem át nem ugorhat, sem parancsszóval el nem tüntethet. De megrövidítheti és enyhítheti a szülési fájdalmakat.”

Ezeknek a szülési fájdalmaknak enyhítője az irodalom is. Ezért dolgozik minden igazán nagy alkotó. Ahogy Illés Gyula válaszol a kor-felvetette kérdésére: „Dolgozom: küzdve alakítom / nemcsak magamat, aminő még / lehetek, akinek jövőjét / az „ihlet óráin” gyanítom: / formálom azt is, amivé ti/válhattok, – azt munkálom én ki.” Segítsen a közművelődés és akkor a költők nem dalolnak hiába.

MOLNÁR PÁL

A multörzés felelőssége

Valamennyi nemzet törekszik történelmi múltjának megismerésére, a műemléki kulturális értékek feltárására, közkinccsé tételére. A nagymúltú országok többségében – de másutt is – az évszázadok során feltárt műkincsek közönség gyarapításán túl a nemzeti tudat alakításába, a tudományos és kulturális élet mindennapos tevékenységébe. S keleten és nyugaton egyaránt különös aktualitást kap e probléma az ifjúság arculatának formálásában.

Hazánkban a műemlékvédelem csupán évszázados múltra tekinthet vissza. S az önálló nemzetté válás után, a kiegyezés adta részönállóság következtében csak részleges eredményeket mutathatott fel első időszakában; a Horthy-korszakban a fasiszta rendszer célkitűzéseit szolgálta. A műemlékek feltárása, állagának megóvása, tervszerű védelme csak szocialista rendszerünkben bontakozhatott ki. Ennek során a műemlékvédelem a műemléki és idegenforgalmi szempontokon túl fokozatosan a szocialista haza, a szülőföld megszerettetését és – közvetve, de esetenként közvetlenül is – a szocialista kultúrpolitika célkitűzéseinek megvalósítását szolgálja.

A műemlékvédelem Nógrád megyében is szép eredményeket mutathat fel. Igen nagy szolgálatot tett a helyi nevezetességű – különböző korokból való és építészeti stílusú – épületek, kúriák helyreállítása, célnak megfelelő hasznosítása terén, továbbá az országos, egyes esetekben nemzetközi érdeklődésre is számot tartó irodalmi emlékhelyek, népi építészeti együttesek felújításában, kultúrpolitikai hasznosításában. Történetek kezdeményezések – elsősorban a megyei pártbizottság és a megyei tanács részéről – a munkásmozgalom emlékhelyeinek feltérképezésére, e helyeken emléktáblák elhelyezésére.

A helyreállított műemlékek sorából kiemelkedik az 1960-ban és 1972-ben felújított horpácsi kúria, ahol a Mikszáth Kálmán életéről és munkásságáról szóló emlékkiállítás; az 1964-ben és 1972-ben helyreállított csesztvei kúria, ahol a Madách Imre-emlékkiállítás; a karancsgerényi Légrádi-féle vadászház, amelyben a felszabadulási állandó kiállítás és a Nógrádi partizáncsoport tevékenységét bemutató emlékkiállítás kapott helyet. Az utóbbit 1969-ben Salgótarján negyedszázados felszabadulási ünnepségei keretében avatták fel, illetve adták

át új rendeltetésének. Hollókőn a népi építészeti együttesek helyreállítása, közkinccsé tétele indult meg. Közel fél évtizedes előkészítő és felújítási munka után még az év folyamán adják át rendeltetésének a szécsényi Forgách-kastélyt: az épületben országos vadászattörténeti állandó kiállítás mellett, régészeti, feudális kori, újkori-köztörténeti, képzőművészeti és iskolatörténeti kiállításokat helyeznek el. A felsorolást tovább nem folytatva kitűnik az az érdemi munka, amely a Nógrád megyei műemlékek helyreállítása és célnak megfelelő hasznosítása érdekében történt.

Ezen – alapjaiban elismerésre méltó és dicséretes – tevékenység érdemleges elismerése mellett azonban szükséges néhány, a megye sajátosságaiból, történelmi múltjából, osztályharcos hagyományából eredő problémára és azok megoldására is felhívni a figyelmet. E később taglatásra kerülő kérdéscsoport aktualitását eddig kellően fel nem ismert országos érdekek is indokolják. Nevezetesen az az egyre égetőbb és – az új, valamint legújabb kori történész-muzeológusok által – egyre hangosabban jelentkező jelzés, hogy a kapitalizmus és a szocializmus kezdeti szakaszának tárgyi emlékei, objektumai gyorsabban pusztulnak, mint az azt megelőző koroké.

Az elmúlt több mint száz év technikai fejlődésében, a tőkés osztály létrejöttében, a proletariátus kialakulásában, osztályá szerveződésében, fejlődésében és nem utolsósorban életmódjában bekövetkezett változások ugyanis számos problémát vetnek fel. A ma embere kevésbé észleli annak a nagy változásnak a horderejét, amelyet apáink, nagyapáink, dédnagyapáink és üknagyapáink átéltek: sokan ezt az időszakot még nem is tekintik történelemnek, mert képletesen szólva a tegnapelőtt a tegnappá, a tegnappá a mába, és bizony nem egy esetben a ma a holnapba nyúlik. Így felesleges kacatnak tart fontos tárgyi emléket, s csak a harácsoló üzletelő, a hobbyból gyűjtő, vagy legjobb esetben a muzeológus hívja fel a figyelmet a tárgyban rejlő történeti értékre. Ennek ellenkezőjével is naponta találkozunk: egyre gyakoribbá válik a népi emlékek üzletszerű beszerzése, forgalmazása és nem egy esetben a nyugati országokba való kijuttatása. Ez nemcsak azért káros, mert külföldre viszik nemzeti kincsünk egy részét, hanem azért is, mert a magánosok magasra verik fel az árakat, aminek következtében a közgyűjtemények költségvetési összegeik terhére érdemlegesen egyre kevésbé vásárolhatnak. A magánosoknál lévő emléktárgy vagy viseleti darab a legtöbb esetben valós értéke felett kel el – vagy a mesterségesen felvert árak miatt eladásuk megreked.

A kapitalizmus és szocializmus kora tárgyi emlékeinek érté-